

Sədaqət Əliyeva
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
sənətsünəşliq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: sadagat-aliyeva@mail.ru

AZƏRBAYCANDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ

Xülasə: Məqalədə Azərbaycanın keçmiş olduğu tarixi yola nəzər salınır, ölkə həyatında qadına olan münasibət təhlil olunur. Dövlət quruculuğu və mühüm siyasi qərarların verilməsində qadınların əhəmiyyətli yer tutmalarının tarixi mənbələri göstərilir. Ulu öndərin qadın siyasətinə olan münasibəti məqalədə öz əksini tapır.

Açar sözlər: mədəniyyət siyasəti, qadın hüquqları, tarixdə qadınlar, qadın siyasəti

Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi və mədəni həyatında qadınların oynadıqları rol olduqca mühümdür. Ölkə əhalisinin 50,4%-ni təşkil edən zərif cinsin nümayəndələri, bir çox taleyüklü məsələlərdə kişilərlə çiyin-çiyinə mübarizə aparır, Azərbaycanın iqtisadi inkişafının, mədəni və sosial yüksəlişinin aparıcı qüvvəsi rolunda çıxış edirlər.

Qadınlarımız barədə çox yazılıb deyilsə də, məqsədimiz onları təkrarlamaq deyil, fərqli ampulada nəzəri-diqqətinizə çatdırmaqdır. Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda tarix boyu bilikli, savadlı, maarifpərvər, şair, yazıçı, hökmdar qadınlar olmuş və onların səsi-sorağı bu torpaqlardan çox-çox uzaqlara da yayılmışdır. Qadınları müasir həyatın demək olar ki, bütün sahələrində görmək müstəqil Azərbaycanın və ümummilli lider Heydər Əliyev siyasətinin uğurudur. Sosioloq, psixoloq, alim, menecer, hüquqşünas, pilot, hərbi qadınlarımızın sayı çoxaldıqca, gender bərabərliyi sahəsində mövcud çatışmazlıqlar da ortadan qalxar və onlar daha çox mütərəqqi ictimai dəyişikliklərə qoşular və ictimai proseslərdə fəal iştirak edirlər.

Azərbaycanın keçmiş olduğu tarixi yola nəzər saldıqda, qadınların ölkə həyatında oynadıqları rolun heç də təsadüfi olmadığını, uzun tarixi dövr ərzində formalaşdığını görə bilərik. Milli folklorumuz, adət və ənənələrimiz, tarixi şəxsiyyətlərimizin fəaliyyəti tarixən qadın faktorunun önəmli olduğunu, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin formalaşmasında ciddi rol oynadığını göstərən bariz sübutlar hesab edilə bilər. Dövlət quruculuğu və mühüm siyasi qərarların verilməsində qadınların həmişə əhəmiyyətli yer tutduqlarını tarixi mənbələr də göstərir. Hələ qədim dövrlərdə, Manna və Atropatena dövlətlərinin zamanında qadınlar bir çox məsələlərə təsir etmək imkanlarına malik idilər. Qadınların nüfuzu, cəmiyyətin həyatında fəal iştirak etməsi sonrakı dövrlərdə də müşahidə edilirdi. Səlcuqların hakimiyyəti dövründə, Səfəvi İmperiyasında da qadınlar bir çox dövlət işlərində yaxından iştirak edirdilər.

Məlum olduğu kimi, ADR-in yaranması ilə qadına münasibət və cəmiyyətdə qadının oynadığı rol barədə təsəvvürlər kökündən dəyişməyə başladı. Qadın orta əsrlərdə daşdığı ailə qoruyucusu funksiyası ilə yanaşı, özünü daha geniş miqyasda göstərməyə başladı. Müsəlman Şərqində ilk dəfə olaraq qadının seçmək və seçilmək hüququnu Azərbaycan əldə etmişdi. Burada dövlət siyasəti ilə yanaşı, digər məqamları da nəzərdən qaçıрмаq olmaz; belə ki, Azərbaycan qadınının tarixən fəallığı, mübarizə əzmi, mühüm dövlət vəzifələrini tutması, hətta bəzi hallarda dövlətə uğurla rəhbərlik etməsi kimi tarixi inkişaf zəminində formalaşmış xüsusiyyətlər bu qərarın verilməsinə gətirib çıxarmışdır. Yəni, Azərbaycan Demokratik Respublikası qadınlara seçki hüququ verərkən, Azərbaycan qadını bu hüquqdan layiqincə bəhrələnməyə hazır vəziyyətdə idi. Tomrisdən Sara Xatuna, Nigardan Həcərə, Tacılı Bəyimdən Tuti Bikəyə qədər, ölkəmizdə qadınların ən ağır yüklərin altına girməsi və şərəflə daşması hamıya məlum idi. Məhz bu kontekstdə seçki hüququ əldə edən Azərbaycan qadını, bu hüququ heç də formal şəkildə daşmadı, ölkə tarixinin ən keşməkeşli və ağır zamanlarında meydana atılaraq kişilərlə birlikdə bu məsuliyyəti daşımağı bacardı. Ona görə də, ADR zamanında qadınlara seçki hüququ verilməsindən danışarkən, bəzilərinin tarixi inkişaf

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

prosesini nəzərə almadan, bu hüququ formal bir qanunvericilik aktı kimi qələmə vermələri, tarixi həqiqətləri saxtalaşdırmaqdan başqa bir şey deyildir.

Bir çox müəlliflərin də qeyd etdikləri kimi, Azərbaycanda qadınların seçki hüququ əldə etmələri, onları Amerikanın və Avropanın əksər ölkələrindəki həmcinslərindən irəli çıxarırdı. Hazırda dünyanın aparıcı dövlətləri sayılan bir çox ölkələrdə, həmin zamanlarda qadına seçki hüququ verilməsi ağlasığmaz hadisə hesab edilirdi. Lakin Azərbaycan qadını nəinki bu hüququ layiqincə qiymətləndirdi, hətta ADR-in süqutundan sonra, Sovet Hakimiyyəti illərində meydana çıxan çoxsaylı tərəqqipərvər qadınlar, birbaşa olmasa da, ADR-in bu hüquqi aktından bəhrələnmiş və ruhlanmışdılar.

Azərbaycanda gender siyasətinin həyata keçirilməsi ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır və bu siyasətin dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi həyata keçirilməsi cəmiyyətdə gender problemlərinin həllindəki uğurlarla nəticələnmişdir.

1995-ci ildə Pekində keçirilmiş dördüncü Ümumdünya Pekin konfransından sonra qadınlara münasibətdə siyasətimiz yeni çalarlar qazandı və Pekin konfransına hazırlıq məqsədilə 1994-cü ildə Azərbaycanda Milli Hazırlıq Komitəsi yaradıldı. “Hazırlıq Komitəsinin vəzifələrinə bunlar daxil idi: postsovet dövründə qadınların rolu və vəziyyətinin qiymətləndirilməsi; keçid dövründə qadınların rolu və vəziyyətinin gözdən keçirilməsi; qadın təşkilatlarının yaradılmasına dəstək vasitəsilə qadınların ictimai həyata fəal cəlb olunması; cəmiyyətdə qadın statusunun artırılmasına və cinslərin bərabərliyinə nail olmağa yönəldilmiş hərəkət proqramlarının işlənilməsi” (1). “Bütün dünyada gender bərabərliyinə nail olmaqla bağlı qadınların qarşısında qoyulan məsələlər ancaq kişilərlə tərəf müqabillik əsasında həll oluna bilər” (2). Əsas tövsiyə isə qadınların cəmiyyət həyatında önəmli rola malik olacaq qərarların qəbul olunması prosesində iştirakı məsələsi ilə bağlı idi. Belə ki, qərarların qəbulu zamanı bütün səviyyələrdə qadınların iştirakı olmadan və qadınların maraqları nəzərə alınmadan bərabərliyə, inkişafa, sülhə nail olmaq mümkün deyil.

Heydər Əliyev 1969-cu ildə respublikamıza ilk dəfə rəhbər təyin edildiyi vaxtdan etibarən fəaliyyətinin hər dövründə qadın problemləri və haqlarının müdafiəçisinə çevrilmişdir. Onun qadınlara olan münasibəti ailə həyatında, həyat yoldaşının timsalında da açıq-aşkar bilinirdi. Zərifə xanım Əliyevaya verdiyi yüksək dəyər heç kimin diqqətindən yayınmazdı. Hər kəs onların bir-birlərinə necə qarşılıqlı hörmət münasibəti bəslədiklərinin şahidi olmuşdur. Ulu Öndər 2001-ci il aprelin 28-də Zərifə xanımın xatirəsinə həsr olunmuş gecədə söylədiyi bir fikri xatırlatmaq yerinə düşərdi: “...Mənim üçün o, birinci növbədə böyük bir insan idi. Zərifə xanım sədaqətli həyat yoldaşı, çox mehriban ana, mənim ailəmi, mənim uşaqlarımı, mənim nəvələrimi yaşadan, böyüdən bir fədakar insan kimi qəlbimdə yaşayır...”

Aparılan işlərin nəticəsi olaraq, elə həmin ilin sentyabrında Azərbaycan qadınlarının Birinci qurultayı – müstəqil Azərbaycanın ilk qadın forumu çağırıldı. Qurultayda görülmüş işlərin nəticələri müzakirə olundu və Azərbaycan qadınlarının Milli Şurası yaradıldı. 2000-ci il, martın 6-da “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” fərman imzalandı. Bu fərmanda qadınların kişilərlə bərabər dövlət strukturlarında rəhbər vəzifələri tutmalarının vacibliyi xüsusi olaraq vurğulanır. Elə həmin vaxt respublikanın Nazirlər Kabineti qadınların siyasi fəaliyyətdə daha fəal iştirakına təkan verən “Azərbaycan Respublikasının qadın məsələləri üzrə milli fəaliyyət Planı haqqında” qərar qəbul etdi. Çünki “müstəqil Azərbaycan Respublikasının hakimiyyət strukturlarında qadınların təmsil olunması dövlətimizin dünyəvi və demokratik xarakterini əks etdirir” (3).

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 1998-ci ildə verdiyi fərmanla yaradılmışdır. Həmin dövrdə Komitə, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi adlandırılırdı. 2006-cı ildən etibarən isə, adı dəyişdirilərək Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə çevrilmişdir. 6 fevral 2006-cı il tarixində Prezidentin fərmanı ilə Hicran Hüseynova bu komitənin sərdi təyin edilib. Komitə ailə, qadın və uşaq problemləri ilə bağlı rəsmi dövlət siyasətini və tənzimləmə mexanizmlərini reallaşdıran mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı statusunu daşıyır.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, milli qadın siyasəti yenidən aktualıq kəsb etməyə başladı. Tarixi və milli köklər üzərində qurulmuş qadın siyasətində

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

üç əsas prinsipi, daha doğrusu üç mənbəni qeyd etmək zəruridir. Bu mənbələr islamçılıq, türkçülük və müasir dövrün milli qadın siyasəti təcrübəsi idi. Belə ki, islam dinində qadına verilən böyük əhəmiyyət, türk düşüncəsindən gələn mərdlik və qəhrəmanlıq anlayışları, ADR və SSRİ dövründə formalaşmış qadın siyasəti təcrübəsi ilə vəhdət şəklində tətbiq olunduqda, daha yaxşı nəticələrin alınması təbii hesab edilə bilərdi. Bütün bu meylləri uzaqgörənliyi ilə hiss edən və birləşdirməyə nail olan ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında, müasir dövrə xas milli qadın siyasəti aparılmağa başladı. Burada ədalət nəminə bir məqamı da qeyd etmək lazımdır. Məhz Sovet Hakimiyyəti dövründə ölkəmizdə qadınların yüksək intellekti ilə formalaşan təbəqə formalaşmış, akademik Zərifə Əliyeva, Aida İmanquliyeva kimi qabaqcıl və dünya miqyasında tanınan qadınlar ön plana çıxmışdılar. Üstəlik, ulu öndərin həm SSRİ dövründə, həm də müstəqillik epoxasında ölkəyə rəhbərlik etməsi, onun qadın siyasətinin bütün incəliklərini bilməsi, bütün müasir və ənənəvi tendensiyaları vahid şəkllə salmaq bacarığı, ustalıq və uzaqgörənliklə aparılan qadın siyasəti tez bir zamanda öz bəhrəsini verməyə başladı.

“Ölkəmizdə dövlət qadın siyasətinin əsas prinsiplərinin müəyyən edilməsinin və dövlət siyasətinə qaldırılmasının məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olması danılmaz bir tarixi faktdır. O, qadınların idarəetmə, qərar qəbul etmə və sosial həyatın bütün sahələrində irəli çəkilməsini vacib bilmişdir. Azərbaycanda qadın hüquqlarının qorunması, təbliğ olunması, onlara yüksək imtiyazların verilməsi, qadınların dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində və qanunların qəbul edilməsində iştirakının artırılması Heydər Əliyev siyasətinin ayrılmaz tərkib hissələrindən idi. Ulu öndərin qadınlarla bağlı məsələlərin həlli üçün imzaladığı mühüm fərman və sərəncamlar qadın hüquqlarının reallaşması və təminatı istiqamətində irəliyə doğru atılmış tarixi addımlar olmuşdur. Heydər Əliyev hər zaman vurğulayırdı ki, dövlət quruculuğunun bütün mərhələlərində xüsusi xidmətləri olan Azərbaycan qadınları ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin və əmin-amanlığın qorunması, milli dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi üçün bu gün də var qüvvələrini sərf edirlər. Azərbaycanda lider qadınlar, sahibkar qadınlar yetişir. İqtisadiyyatda, siyasətdə, elmdə, təhsildə, bir sözlə bunu hər sahədə görmək olar. Hökumətdə, nazirlikdə, Milli Məclisdə qadınlarımızın fəallığı artmaqda davam edir. Bu kimi müsbət nəticələrin əldə edilməsində Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu illərdə qadın hüquqlarının qorunması üçün bir çox qanunlar qəbul etməsi, fərman və sərəncamlar imzalaması, beynəlxalq təşkilatlara üzv olaraq mühüm sənədlərin ölkəmizdə tətbiq olmasını reallaşdırmasındakı rolu danılmazdır” (4).

Müasir cəmiyyətdə Azərbaycan qadınının oynadığı rol kifayət qədər böyükdür. Artıq qadın ana, övlad tərbiyəçisi olmaqdan çıxaraq, öz üzərinə daha böyük missiya götürmüşdür. Dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində, ictimai-siyasi həyatda, iqtisadiyyatın bütün sektorlarında qadınlar getdikcə daha böyük rol oynamağa başlayırlar. Yerli özünüidarə orqanlarının işində qadınların rolunun artması xüsusilə təqdirə layiqdir. Ölkə rəhbərliyinin diqqət və qayğısı nəticəsində qadınların bələdiyyələrdə təmsilçiliyi 4 faizdən 35 faizə qədər yüksəlmişdir və hər yeni seçkilərdə qadınların sayının artması müşahidə edilir. Bu dövlət qayğısı ilə yanaşı, qadınların da ictimai fəaliyyətə marağının artması, onlarda ictimai-siyasi fəallığın yüksəlməsinin göstəricisidir. Əgər son 100 il ərzində qadınlar daha çox müəllim, həkim, elm və incəsənət xadimi kimi fəaliyyətə önəm verirdilərsə, son illər ərzində ictimai-siyasi fəaliyyət, xüsusilə də dövlət idarəetməsində qadınların rolu günbəgün artmaqdadır. Ən yüksək və ali dövlət vəzifələrinə qadınların təyin edilməsi, onlara etimad göstərilməsi həm də digər qadınların hüquqlarının qorunmasında, çətinliklərinin həll edilməsində mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Bu gün bu siyasəti ləyaqətlə davam etdirən Prezidentimiz İlham Əliyev ölkənin ictimai-siyasi həyatında qadın nümayəndəliklərinin genişlənməsinə çox böyük diqqət yetirir. Prezident İlham Əliyevin sərəncamları ilə müxtəlif sahələrdə fərqlənmiş bir çox qadınlar yüksək mükafat və fəxri adlara layiq görülməklə. Qadınların ictimai-siyasi həyata daha çox cəlb olunması, uşaqların hüquqlarının təmin edilməsi və onlar üçün zəruri şəraitin yaradılması sahəsində ciddi işlər görülür. Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunun davamı olaraq ölkə rəhbəri İlham Əliyev tərəfindən aparılan islahatlar nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Birinci Vitse Prezidenti və Ali Qanunverici orqana xanımlar rəhbərlik edir.

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Ədəbiyyat siyahısı:

1. <http://www.scfwca.gov.az/post/341/pekin-beyannamesi-ve-fealiyyet-platformasinin-qebul-olunmasinin-20-illiyine-hesr-olunmus-tedbir>
2. Gender bərabərliyinin hərtərəfli təmini Azərbaycan dövlətinin başlıca məqsədlərindəndir. Azərbaycan. – 2010. – 5 iyun – s.5.
3. Mübariz Qurbanlı. Azərbaycan. – 2011. – 8 may. – s.8.
4. <http://scfwca.gov.az/post/1123/heyder-eliyev-ve-dovlet-qadin-siyaseti-muasir-dovlet-qadin-siyasetinin-banisi>

Sadagat Aliyeva

STATE WOMEN'S POLICY IN AZERBAIJAN

Summary: The article looks at the historical path of Azerbaijan, and analyzes the attitude towards women in the life of the country. The historical sources of women's significant role in state building and making important political decisions are shown. The great leader's attitude towards women's politics is reflected in the article.

Key words: cultural policy, women's rights, women in history, women's politics